

Ευρυδίκη Περικλέους-Παπαδοπούλου

ΩΣ ΑΛΗΘΩΣ

*Η ζωή
της Χαρίτας Μάντολες*

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΘΗΝΑ 2014

ΝΕΦΕΛΗ / ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Ευρυδίκη Περικλέους-Παπαδοπούλου, ΩΣ ΑΛΗΘΩΣ - Η
ζωή της Χαρίτας Μάντολες

Η ιστορία είναι εμπνευσμένη από πραγματικά πρόσωπα και γεγονότα, ωστόσο περιλαμβάνει πολλά στοιχεία μυθοπλασίας. Οποιαδήποτε ομοιότητα σε πρόσωπα, γεγονότα και καταστάσεις μέσα από τη μυθοπλασία αυτή είναι απολύτως συμπτωματική.

Σχεδιασμός βιβλίου: Περικλής Δουβίτσας
Τυπογραφική διόρθωση: Ηρακλής Καρελίδης

Επικοινωνία με τη συγγραφέα: evridikipp@cytanet.com.cy

1η έκδοση, Δεκέμβριος 2014

ISBN: 978-960-504-131-1

Για την ελληνική έκδοση:

© Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ και Ευρ. Περικλέους-Παπαδοπούλου

Ασκληπιού 6, Αθήνα 106 80

τηλ.: 210 3639962 - fax: 210 3623093

e-mail: info@nnet.gr

www.nnet.gr

ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ

Ποίηση

Κι η Κερύνεια μια Ανοιχτή Πληγή, Λευκωσία 1982.

Υστερόγραφα, Λευκωσία 1985.

Χωρίς Ήρωες, Λευκωσία 1985.

Ανακάλημαν τα Ποιητάρικα, Νεφέλη, Αθήνα 1999.

Et Kerynia, Une Plaie Ouverte, Institut d'Étude Néo-Helléniques, Éditions Praxandre, Νανσύ 2002 και επανέκδοση 2003.

Χώρας Ιστορήση, Κρατικό Βραβείο Ποίησης 2005, Νεφέλη, Αθήνα.

Πεζά

Poèmes et Récits, Institut d'Étude Néo-Helléniques, Éditions Praxandre, Νανσύ 2005.

Έρευνα

Ο Ζωγράφος Κώστας Στάθης, Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία 2010.

Θεατρικά

Το Άλλο Μισό του Ουρανού, Βραβείο Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου 1992, Αθήνα 1994.

Φεγγάρι μην Κλαις, Έπαινος Θ.Ο.Κ. 1994, Νεφέλη, Αθήνα 1996.

Η Σιωπή Είναι Παράξενη Απόψε, Νεφέλη, Αθήνα 2003.

Το Τρακτέρ, Βραβείο Διαγωνισμού Εβδομάδας Θεατρικής Γραφής Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Πολιτιστικές Υπηρεσίες και Θέατρο ΕΝΑ, 2004.

Ανδρόνικος ή ο Ζωγράφος, Έπαινος Θ.Ο.Κ. 2006.

Φίλα με μην Ξημερώσει, Βραβείο Διαγωνισμού Εβδομάδας Θεατρικής Γραφής Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Πολιτιστικές Υπηρεσίες και Θέατρο ΕΝΑ, 2008.

Ο Καιρός των Καταιγίδων, Έπαινος Θ.Ο.Κ. 2009.

Τοῦτος ὁ τόπος ἔν σκληρός, σφίγγει τὴν σιωπὴν τοῦ
τζαὶ θάφκει μέσ' τὴν προσμονὴν τὸ λόον τζαὶ τὸ πεῖν τοῦ.
Σφίξε καλὰ σὰ σέρκα σου, τὸν πόνον πὸν δαμάζει,
ἔστειλ' ὁ πλάστης μου κακά, τὴν πίστην δοτζίμαζει.

Η ερμηνεία των λέξεων που σημειώνονται με αστερίσκο δίνεται στο Γλωσσάρι, το οποίο βρίσκεται στο τέλος του βιβλίου (σ. 457).

ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ, ανάκατα στο πένθος της Χαρίτας, μπερδεύτηκαν σε υστερία και παραλογισμό γεγονότων κι άρχισαν να αποδρούν για ενθυμήματα και καταγραφές στα γνωστά αγνώριστα πια μέρη. Με κλάμα πηκτό να κατακαίει πάθος και επιθυμία της να ταφεί ο Αντρίκος στον Τύμβο κι ένα δάφνινο στεφάνι να σκεπάσει ό,τι απέμεινε μετά την ταυτοποίηση λειψάνων, χρόνους τριάντα τέσσερις μετά τη σφαγή, η κραυγή της δεν έβρισκε παρηγοριά στο πόνο το ατελεύτητο, ούτε και την υστάτη. Το δάκρυ, ανοξείδωτο.

«Έκ μέρους των οικογενειών αγνοούμενων, ακολουθεί κατάθεση στεφάνου στους μαρτυρικούς νεκρούς από τη Χαρίτα Μάντολες, χήρα του πεσόντος κατά την τουρκική εισβολή Αντρέα Μάντολες, ετών 25, από το χωριό Αχερίτου, επαρχίας Αμμοχώστου», ακούστηκε η φωνή του τελετάρχη, Λευκωσία, κοιμητήριο Τύμβου, 4 Απρίλη 2009, ενώ ανακοίνωνε ένα-ένα τα «δώδεκα» ονόματα των αδικοσκοτωμένων του χωριού Ελιά, επαρχία Κερύνειας, που ταυτοποιήθηκαν με τη μέθοδο DNA και ενταφιάζονται σήμερα και τα τελευταία μικρά-μικρά εναπομείναντα, μετά τις κηδείες, ακήδευτα λείψανα.

Η Χαρίτα έκανε ένα βήμα σταθερό μπροστά, πενηθοφορούσα, με περηφάνια ιδιόγραφη. Στήθηκε μπρος στο κενοτάφιο μετέωρη. Η θλίψη, αρχοντική. Το δάφνινο στο χέρι. Το στρατιωτικό άγημα απέδιδε τιμές

στους ήρωες με εθνικό εμβατήριο. Της παραδίδουν τις σημαίες που σκέπαζαν τα λείψανα, ελληνική και κυπριακή. Απλώνει το χέρι. Στο ένα οι σημαίες, στο άλλο το στεφάνι. Το εναποθέτει. Το δάφνινο. Κάνει τον σταυρό της. «Σ' ευχαριστώ, Άγιε Θεέ, που με αξίωσες. Έτσι έθελα να θάψω ό,τι απόμεινε από σένα, Αντρίκο μου».

Και τότε όλοι εκείνοι, οι νεκροί, ξεπήδησαν μέσα από τα λάβαρα, μέσα από το δάφνινο, πέτρινοι, ασβέστινοι, χωμάτινοι, σκοτεινοί, θανάτινοι, ίσκιιοι θολοί, μεγεθυντικοί, καταπάνω της, «δώδεκα» άντρες έζωσαν τον Τύμβο. Ο Αντρίκος κάπνιζε ένα βαρύ Craven Α φίλτρο, την προσπέρασε κι έσβησε μέσα στο στήθος του Γιάννη και την αγκαλιά της Ειρήνης, των παιδιών του που στέκονταν πλάι της.

Κι άλλοι, βρήκαν μια κόρη, έναν γιο, ένα εγγόνι, οι μεγαλύτεροι όχι ηλικιωμένο πατέρα, όχι ηλικιωμένη μάνα, κάποτε υπήρξαν κι αυτοί, δεν ήταν μόνο η λύπη, η κραυγή, η νύχτα που δεν άντεξαν, έφυγαν αθόρυβα, δεν είχαν τίποτε να κρατήσουν παρά τον ήχο και την ηχώ ενός «γιατί», πέρασαν τα χρόνια, χώθηκαν κι αυτοί το λοιπόν στο χαμόγελο, στο χάδι, στη σκέψη, στον θυμό, στην πίκρα σε αυτούς που απόμειναν.

Σπύρος Κέλλουρας, ετών 25, άγαμος, από την Πέτρα Σολέας. Κώστας Μέλισσος, ετών 43, έγγαμος, πατέρας δύο ανήλικων κοριτσιών 11 και 9 χρόνων, από τον Καραβά. Θεόδωρος Αχιλλέως, ετών 36, έγγαμος, πατέρας τριών ανήλικων παιδιών, 10, 8 και 7 χρόνων, από τη Λάπηθο, παντρεμένος στο χωριό

Ελιά. Αντρέας Μάντολες, ετών 25, έγγαμος, πατέρας δύο ανηλίκων παιδιών, 2 χρόνων και 12 μηνών, από την Αχερίτου, παντρεμένος στο χωριό Ελιά. Φοίβος Κυπριανού, ετών 23, έγγαμος, πατέρας δύο ανηλίκων παιδιών, 2 χρόνων και 3 μηνών, από τα Φτέριχα. Γιαννάκης Κοζάκος, 14 χρόνων, από τον Καραβά, της Μαρούλας και του Αθανάσιου Κοζάκου, ο μικρότερος από τους 12 της εκτέλεσης. Χριστόφορος Γιατρού, ετών 21, στρατιώτης, από τον Άγιο Ιωάννη Αγρού. Παναγιώτης Τσιάκκας, ετών 25, από το Έξι Μίλι Καραβά. Σάββας Τσιάκκας, ετών 63, έγγαμος, πατέρας δύο παιδιών και δύο εγγονιών. Χριστάκης Κοντεμενιώτης, ετών 38, έγγαμος, πατέρας ενός κοριτσιού 2 χρόνων, από τον Καραβά. Γιάννης Ιακώβου Στυλιανού, ετών 44, έγγαμος, πατέρας τεσσάρων ανηλίκων παιδιών, από τα Φτέριχα. Νεόφυτος Δαμασκηνός, ετών 76, από την Όρκα.

«Φοίβο», ψιθύρισε η Μάρω, «βγάλε τούτο το σάβανο», επανέλαβε πολλές φορές ξεψυχισμένη. «Βγάλε το, πατέρα, πώς να σου γνωρίσω τα εγγόνια σου, φοβούνται τα μικρά παιδιά τους σκοτωμένους», είπε η Ευγενία η κόρη του, κρύβοντας βαθιά στην αγκαλιά τα παιδιά της, τον Φοίβο και τη Μαριλένα. «Όχι, εγώ δεν έχω παιδιά, θέλω να είμαι βέβαιος πως ο γιος μου θα έχει πατέρα, γι' αυτό δεν το ριψοκινδυνεύω. Τα πράγματα, από το κακό στο χειρότερο. Καμιά λύση, καμιά ελπίδα ο τόπος», ακούστηκε παραδίπλα ο Νεόφυτος, ο γιος του.

Ο τελετάρχης μνημόνευε τα ονόματα των σκοτωμένων χωρίς παύση, χωρίς οίκτο, χωρίς υπομονή.

Χρειάζονταν όλοι λίγη ακόμα πίστωση χρόνου, ήταν η τελευταία φορά που θα είχαν επαφή με εκείνα τα μικρά μικρά λείψανα, τα τόσο δα μικρά τους κοκαλάκια, που δεν μπόρεσαν να ταυτοποιηθούν με τα άλλα.

«Πανίκο, αδερφέ μου, πού είναι ο πατέρας μας; Όχι, η μάνα μας δεν ήρθε, έφυγε, πήρε τον δρόμο να σας βρει, όχι, δεν ήρθε ούτε ο Βασίλης. Ο άντρας μου έφυγε, πήρε κι εκείνος τον δρόμο να σας βρει, να βρει και τη μάνα του, να βρει και τη Μαρούλα την αδερφή του, που αγνοούνται ακόμα. Τίναξε τούτη τη σκόνη να δω τα μάτια σου, Πανίκο μου. Ακόμα είσαι όμορφος, αδερφέ μου. Να έχεις την έγνοια στον πατέρα. Φρόντισε να βρεις και τη μάνα μας. Ήταν πολύς ο καημός από τη σφαγή σας, πήγε να ξεκαθαρίσει τους λογαριασμούς με τον Θεό», παραληρούσε η Ελένη.

«Μέχρι και τούτη τη στιγμή, νιώθω πως ζεις, Θεόδωρε», είπε πνιγμένη στο κλάμα και στο παράπονο η Γιαννούλα, ενώ η Μαρία, η κόρη της, έπεσε φαρδιά πλατιά στο χώμα του Τύμβου. Τα αδέρφια της Νεόφυτος και Ειρήνη προσπάθησαν να την συνφέρουν. «Νιώθω ακόμα το χέρι σου να με κρατά την ώρα της εκτέλεσης πατέρα, γιατί χαλάρωσες το χέρι σου που με κρατούσε τόσο σφιχτά μετά που ακούστηκαν οι πρώτες ριπές», είπε η Μαρία και έχασε πάλι τις αισθήσεις της.

«Δώδεκα άνθρωποι, δώδεκα ιστορίες αίματος και αγανάκτησης, κι όλοι να απορούν που είναι αθώοι, ένας θυμός ο απάνω κόσμος και ο κάτω εκεί περίτου*. Το μερίδιο ευθύνης της πατρίδας απροσμέτρητο, χωρίς αντίκρισμα ο χαμός, φύγατε άδικα, κα-

νένας δεν απολογήθηκε, κανένας δεν τιμωρήθηκε, ανοιχτοί οι λογαριασμοί εκείνου του Ιούλη του αμετανόητου, του προδότη. Ποιος να πληρώσει τη σφαγή, κλάψε που δεν πλήρωσε κανένας για τη δολοφονία σας ακόμα, πατέρα», ξέσπασε ο Γιάννης Μάντολες, που αγανάκτησε να τον περιμένει.

Ο γερο-Νεόφυτος φορούσε ακόμα τη βράκα κι είχε υπομονή και γαλήνη στο πρόσωπο. Στήθηκε μπρος στις τρεις κόρες του, Χαρίτα, Γιαννούλα, Μάρω, και δεν έλεγε να φύγει. «Όχι τώρα πατέρα, δεν είναι ώρα για κουβέντες. Όχι τώρα πατέρα, δεν βλέπεις το μεγάλο κοινό, κυβερνητικοί εκπρόσωποι, κομματάρχες, κοινοτάρχες, αστυνομική αρχή, αχάπαροι του πόνου μας, γιατί είναι όλος δικός μας. Αυτοί δεν μας..., όχι, δεν μας..., μην το συζητούμε, αμυδρά κάτι, ακουστά κατιτίς, στήθηκαν για τη φωτογράφιση, ακούς, φωτογράφιση πατέρα μου, όχι συμπάρασταση», του ψιθύρισε η Χαρίτα και προσπάθησε να τον κολακέψει. «Έλα το βράδυ στο νεκροταφείο του Άη Αθανάση στη Σφαλαγγιώτισσα στον συνοικισμό μας, το ξέρω πως δεν σου αρέσει ο συνοικισμός, διακόσιες χιλιάδες όμως πρόσφυγες ζούμε σε αυτούς μετά την εισβολή και αυτό είναι τώρα το χωριό μας, μην το ψάχνεις, θα χαθείς. Εκεί μένουμε κι οι τρεις χήρες αδερφές, πατέρα, το παλεύουμε, μη νομίζεις. Έλα όπως τα λέμε κάθε βράδυ, χωρίς τυμπανοκρουσίες και μεγάλους και ηχηρούς λόγους».

Δεν άκουγε ο γερο-Νεόφυτος Δαμασκηνός, μόνο της είπε τη γνωστή του φράση «μοιάζεις της μάνας

σου, Χαρίτα, είσαι η ίδια η μάνα σου, κόρη μου». Την άρπαξε στην αγκαλιά του, μαζί τη Γιαννούλα και τη Μάρω, «έλα μαζί μας κι εσύ, Ελένη, αφήνουμε σε στον Καραβά στο πατρικόν σου. Πάμεν, κόρες μου, να δούμε αν εν ούλλοι καλά στην Όρκαν, στο χωρκόν μας».

Οι παραισθήσεις της Χαρίτας δεν είχαν τέλεψη, το σώμα της ήταν ποδώθθε* του βουνού, του Πενταδάκτυλου, κι η σκέψη, η καρδιά, το μυαλό της ποτζεϊθθε*, επαρχία Κερύνειας. Οι τρεις αδερφές, Χαρίτα, Γιαννούλα, Μάρω, και η ξαδέρφη Ελένη κάθισαν μπρος στην ταφόπετρα του κενοταφίου μέχρι που βράδιασε βαθιά. Άδειασε ο Τύμβος, αυτές κολλημένες στις αναμνήσεις, η μνήμη τις πήρε πίσω, κουβέντα στο κλάμα, κλάμα στην κουβέντα, τα παλιά ολοζώντανα, όπως και κάθε μέρα, στον καθημερινό καφέ τους, στο νοικοκυριό τους, στον άκρατο πόνο τους, πίσω στον συνοικισμό οι μνήμες ανεξίτηλες, καθημερινές, ατελείωτες...

Άκουγαν σαν ηχώ φωνές παιδιών στο πατρικό τους σπίτι κι ο τόπος πλημμύριζε θάλασσα, έσμιγε με το βαθυγάλανο της Όρκας, μια ατέλειωτη επιφάνεια που δεν ξέβαψε ποτέ το ηχώχρωμά τους.

«Ελένηη, Βασιλικηή, Αντρούλααα, Σαββηηή, Χαμπηηή, Γιαννούλααα, Μάκηηη, Χαρίτααα, Μάρωωω, Χριστάκηηη», φώναξε όλα τα παιδιά του ο πατέρας Νεόφυτος, που πήρε να ποτίσει το κοπάδι στη βρύση και που την ώρα κείνη τα παιδιά κατηφόριζαν στην παραλία της Λενούς. Περπατούσαν πάνω-κάτω στην αμμουδιά, τα αγόρια με τα χέρια στην

άμμο και τα πόδια ψηλά στον ουρανό καβάτζιν*, βούτηξαν με το μισοφοράκι ποπλίνα γαζωμένο στις δυο άκρες τα κοριτσάκια, με βρακάκια γαλανά που μοσχοβόλαγαν σαπούνι πλάκα πράσινο και λουλάκι τα αγόρια, πλατσούρισαν στο νερό, γέλασε η ψυχούλα τους κι ούτε καημός, ούτε ταφόπετρες υποψιάστηκαν στην ανεμελιά τους.

«Απού ρέξει, ρε Χαμπή».

«Τρέξε, ρε Σαββή».

«Εν με πιάννεις, ρε Μάκη».

«Επερίπαιξές* με, ρε, που πρωτύττερα».

«Εσύ εξεκίνησες πρώτος».

«Στράφου να ξαναρχέψουμεν».

«Άρχησες».

«Όχχο, όχχο έρεξά* σε».

«Εννά το πω στην μάναν μας να σου δείξει», έλεγε το μικρότερο, ο Χριστάκης, το δάκρυ έτοιμο παραγγελία στη συνηθισμένη στιχομυθία μεταξύ των παιδιών, πιάνοντας το μονοπάτι κι ανηφορίζοντας στην αγριάδα του τοπίου της άρκας* Όρκας, ονομασία που της δόθηκε και ταίριαζε απόλυτα με την αγριάδα και τη σκληράδα της τοποθεσίας, μα κι άλλες εικασίες υπήρχαν για την ονομασία του χωριού.

Οι μεγαλύτεροι Σαββής, Χαμπής, Μάκης να σκαρφαλώνουν στα βράχια και να ξαναπηδούν μια στο νερό μια στην άμμο. Παρατραβούσαν ώς πέρα το παιγνίδι και τη διασκέδασή τους κι απάνωθό τους η οροσειρά Πενταδάκτυλος, να σκύβει προς το χωριό με χαμηλωμένα βουνά, να εποπτεύει αιώνες και μύθους που δεν αλλοιώθηκαν στο πέρασμα κατακτητών, «γιατί

πολύ πρέπει να αγαπούμε την ιστορία και το ριζικό του τόπου μας», έλεγαν πατέρας, ιερέας, δάσκαλος. Στο έμπα του χωριού σταμάτησαν στην πέτρινη βρύση, έριξαν τρεξιμό νερό το ένα στο πρόσωπο του άλλου, «κανεί σε, ρε Χαμπή», «περίμενε εν να σου δείξω εγώ, ρε Σαββή», «έλα αν σου περνά, ρε Μάκη», συνέχισαν τον τσακωμό τα αρσενικά.

Τα κορίτσια χάιδεψαν τα ζώα που πλένονταν στις πέτρινες λεκάνες μετά το κούρεμά τους, όρνιθες τσαλαβουτούσαν στις μικρές λιμνούλες νερού γύρω-γύρω από τη βρύση. Εκεί κι η Παπαγιώργαινα, η Μαρούλα της Ξενούς, η Αντρούλα της Χαρίτας, η Ελένη Κοτσιαμανού, η Ελένη του Σεβέρη, η Ευθυμούλα και η Ειρηνούλα του Κκανιού, η Κλειαθθού της Τζυρκάκας, η Δαφνούλα της Ξενούς, η Χρυσούλα της Αντιγόνης, η Φτοκού και η Γεωργία της Μανίνας, η Ελένη του Ηλία. Χαιρέτησαν τα κορίτσια τις γυναίκες που γέμιζαν τρεξιμό νερό για το πότισμα στα σπιτικά τους. Όχι, δεν ήταν πόσιμο το νερό, ούτε για το μαγείρεμα έκανε, το νερό γλυφό στην κάτω βρύση, που ήταν δίπλα στο σπίτι του προεστού Μιτσικούρη και πήρε το όνομά του. Για πόσιμο πήγαιναν στην άλλη, την πάνω βρύση κοντά στην εκκλησιά του Άη Γιώργη. Εδώ στη δεξαμενή κάθονταν για κουβέντα, να ξεαποσταίνουν, να νταγιαντούν τους παντοδύναμους μήνες Ιούλιο, Αύγουστο. Το ένα έφερνε το άλλο, οι ιστορίες για τον τόπο κατάρτι πυρωμένο, η Κύπρος υπόδουλη από το 1878 στους Εγγλέζους.

Ο πατέρας Νεόφυτος άρμεξε πρόβατα και κατσικούλες, έδωσε στο τσίγκινο μαστραππί* γάλα έναν

γύρο σ' όλα τα παιδιά να πιούνε, δικά του και ξένα. Τα παιδιά δροσίστηκαν, ένιψαν την αλμύρα από τα προσωπάκια, έσμιξαν με τα άλλα χωριανά, τον Γιώρκο και τον Χρυσούλη του Ρώτα, τον Σαββάκη και τον Μάκη της Χαρίτας, τον Παράσχο του Κουμή, τον Γιώρκο του Βότση, τη Λευκή του Παπαουρκού, τη Δροσούλα του Πολύδωρου, τον Αντρίκο της Αντιγόνης, τη Μαρούλα του Νεόφυτου Μερακλή, τη Μαρούλα και τη Χρυσούλα του Τσιορκή Καμηλάρη, την Ξένια, τη Σωτήρα, την Ειρήνη, τον Αντρέα, τα παιδιά του Παπαγιώργη, τα τρία τελευταία βαφτιστήρια του πατέρα τους Νεόφυτου. Λιγουρεύτηκαν τις πίτες της μάνας τους που έπιανε μυρουδιά η μύτη τους μέχρι την πανάρχαια βρύση εκεί κάτω, μυρωδιά που ερχόταν από το σπίτι τους ψηλά με τις ροδιές. Το σπίτι αντίκρυ στο πέλαγο.

Η Ξένια, συμμαθήτρια και κολλητή, κάτι ψιθύρισε στο αυτί της Χαρίτας ποσφίγγοντας το μεσοφοράκι της που έσταζε ακόμα θάλασσα, είδε στα μάτια τη μάνα της την παπαδιά για να πάρει την έγκρισή της κι έτρεξαν πρώτες στο σπίτι. Πέρασαν μέσα από τις αμυγδαλιές του κήπου, τη μεγάλη συκιά της αυλής, αντάλλαξαν χαμόγελα συνωμοσίας για τα γινωμένα σύκα κι έκλεισαν πρωινή συνάντηση. «Μόλις χαράζει το πρώτο φως, προτού τα πάρουν τα αγόρια μυρωδιά να έρθεις, Ξένια», την διέταξε επιτακτικά η Χαρίτα.

Το γουρούνι δροσιζόταν σε αυτοσχέδια λιμνούλα κάτω από τη συκιά. Χάιδεψε η Χαρίτα τη μουσούδα του. Το ίδιο κι η Ξένια. Τράβηξαν έναν κουβά νερό από το βαρέλι, το έριξαν γύρω από το ζώο.

«Πότε πάει για παστά* και λούντζα;», ρώτησε πειρακτικά η Ξένια.

«Ποτέ. Ακούς; Ποτέ», της απάντησε κοφτά η Χαρίτα.

«Αφού για τούτο τον αναγιώννετε*. Μέχρι τα Χριστούγεννα, τι νόμισες;».

«Να σφάξετε τον δικό σας, να τον κάνετε λουκά-νικα, και να αφήσεις ήσυχο τον δικό μου, ακούς;».

«Ο πατέρας μου που είναι και ιερέας το ίδιο κά-νει και στο δικό μας σπίτι. Κι εμένα μου αρέσουν τα παστά και το λαρδί τον χειμώνα».

«Εμένα καθόλου δεν μου αρέσουν», δήλωσε η Χαρίτα, με φωνή κοφτή, πεισματάρικη.

Της κράτησε επίμονα τα χέρια η Ξένια, μέχρι που ίσιωσε το χειλάκι και χαμογέλασε. Έδωσαν έναν γύρο τη μεγάλη μιξιά* της αυλής, τράβηξαν κάτι ξε-ρόκλαδα προς τον φούρνο, ανάσαναν τη μυρουδιά των ψημένων φύλλων του δέντρου, μεγάλα και στρογγυ-λά, η μάνα τα άπλωνε στην καυτή πλάκα και έβαζε από πάνω τις ελιόπιτες με το λάδι.

«Για μαζευτείτε κορούλες μου να βοηθήσετε στο φούρνισμα», τις φώναξε σαν τις είδε η μάνα Ειρηνού.

«Φύγετε κόρη εσείς, δεν σας περνά, μικρές είσα-στε ακόμα, δεν ξορτώννετε*, το φουρνόφκυον* μεγα-λύτερο από το μπόι σας, θα βοηθήσουμε εμείς μάνα», με ένα στόμα οι μεγαλύτερες αδερφές, Ελένη, Βασι-λική, Αντρούλα, Γιαννούλα, αποπαίρνοντας Χαρίτα και Ξένια που ποταυρίστηκαν*.

«Όχι άλλα φύλλα μιξιάς, μάνα, κόβεις και τα κλαδιά μαζί», της φώναξαν Χαμπής, Σαββής, Μι-

χάλης. «Κλαδί για κλαδί δεν θα αφήσεις για τα βερκά*, πώς να καθίσουν τα πουλλούθκια σε αυτά τα παστά που μας άφησες;», διαμαρτυρήθηκαν τα αρσενικά. «Δε μου αρέσει αυτό που κάνετε, να σκλαβώνετε τα πουλιά», είπε η μάνα Ειρηνού, σηκώνοντας την ποδιά να σκουπίσει τον ιδρώτα από το πρόσωπό της. Η κοιλιά της έφτανε στο στόμα, ώρες περίμενε, λογάριασε, για το εντέκατο παιδί της.

Έμπαινε ο πατέρας Νεόφυτος στην αυλή εκείνη την ώρα. Το κοπάδι τον ακολουθούσε καθώς και τα μεγάλα αγόρια. Κοντοστάθηκε, καμάρωσε τη γυναίκα του, άπλωσε το βλέμμα κι αγκάλιασε τη φамίλια του, μαζί κι αυτό που ετοιμαζόταν να έρθει.

Από εκείνη τη μιξιά έκοβαν κλωνιά κι έκαναν βερκά με τον πατέρα τους τα αγόρια και πιάνανε πουλλούθκια. Η χαρά των αγοριών ήταν σαν ερχόταν ο καιρός τους μια αδημονία και μια προσμονή να τα στήσουν. Η μάνα Ειρηνού τα θύμωνε ακόμα με μια χειρονομία κι εξακολουθούσε να μαδά τα φύλλα από τα κομμένα κλαδιά της μιξιάς που μοσχοβόλαγαν μαζί με το σταρένιο ψωμί και το προζύμι τόσο που οι φίλες Χαρίτα και Ξένια, χοροπηδώντας και τραγουδώντας στη διαπασών «τσιγκολελέτα, πράσινα κουφέτα», προσπέρασαν την κοπριά και δεν έκαναν τη συνηθισμένη γκριμάτσα απέχθειας από τη μυρωδιά του κοπαδιού. «Σουτ», είπαν στα βόδια που ήταν μέσα στον στάβλο, και χαχάνισαν που αυτά ανταπέδωσαν με ένα «μμμ» παρατεταμένο. Πέρασαν τον αχερώνα, βγήκαν από τη μικρή σάλα στο δώμα κι από κει στο ανώι που ο πατέρας Νεό-

φυτος και η μάνα Ειρηνού φιλοξενούσαν ξένους και περαστικούς.

«Ε, Χαριτάκι, πες στον Φωταή να φέρει το κλειδί, έχουμε ξένους απόψε στο χωριό», φώναξε ο κοινοτάρχης από τον δρόμο καθώς είδε το παιδί στο ανώι. Είχε κι ένα παρατσούκλι ο πατέρας Νεόφυτος, «Φωταή» τον έλεγαν οι χωριανοί. Είτε έτσι είτε αλλιώς, όταν τον αναζητούσες τον έβρισκες. Περαστικοί που περνούσαν από τα μέρη τους και νύχτωναν στην Όρκα ξαπόσταιναν στο ανωούδι του και χόρταιναν σπιτικό φαγητό και ζυμωτό ψωμί, στο σπίτι με τα πολλά παιδιά.

«Μετά χαράς», απάντησε στον κοινοτάρχη.

«Τι μετά χαράς; Χαρίτα, όλη μέρα δεν κάνετε άλλη δουλειά από του να φιλοξενείτε ξένους, και δεν έρχεστε πια τόσο τακτικά στο σπίτι μας τα βράδια, ούτε κι εμείς στο δικό σας».

«Μου αρέσει όταν έρχονται ξένοι στο σπίτι, λένε τόσες ιστορίες, κι ύστερα ο πατέρας λέει πως η φιλοξενία κρατά από τα παλιά χρόνια κι εμείς κρατάμε τη φιλοξενία τιμή και καμάρι από τον Σπαρτιάτη προπάππο μου Δαμασκηνό, που ήρθε από κει», δήλωσε στη φίλη της.

«Από πού εκεί, λες;».

«Από τη Σπάρτη. Ήρθε στα χωριά της Κερύνειας να πουλήσει πλουμιστά γιλέκα, παντρεύτηκε μια Κερυνειώτισσα κι επέστρεψαν από κει τα εγγόνια τους χρόνια πολλά μετά κι έφτιαξαν την καραβιώτικη οικογένεια των Δαμασκηνών, αυτό μας λέει συνεχώς ο πατέρας μου».

«Τι παραμύθια λες, ρε συ Χαρίτα, κατά πού πέφτει η Σπάρτη δεν ξέρεις και έχεις εκεί προγόνους;».

«Άμα δεν με πιστεύεις, ρώτησε τον πατέρα σου. Φίλοι είναι με τον δικό μου, θα του το έχει πει. Κι άμα είσαι έτσι, δεν σου ξαναλέω κουβέντα».

«Τι κουβέντα θες να πεις και δεν την λες;».

«Δε σου λέω, να μάθεις να πιστεύεις σε αυτά που λέω, ακούς;».

«Κουβέντα δε σηκώνεις».

«Να προσέχεις τι λες όταν μιλάς σε μένα, για να σηκώνω και κουβέντα».

Μπήκαν κι οι δυο μουτρωμένες στο ανώι, έφεραν έναν γύρο το δωμάτιο, στο κρεβάτι τα πλουμιστά στρωσίδια καλοστρωμένα και παστρικά με υφαντά που ύφανε η μάνα Ειρηνού στον αργαλειό. Κουρτίνες με φεγγάρια, κροσιέδες* από βελονάχι και τρέσα στο χέρι κρέμονταν στο παράθυρο, το λευκαρίτικο μπελαλίδικο όλο κεντητό τραπεζομάντηλο απλωμένο στο τραπέζι. Πετσετάκια πολύχρωμα με σχέδια από τη φύση, οι μεταξωτές κλωστές, αγορασμένες από τις κεντήτριες Μελπού και Ευγενία από Καραβά και Λάπηθο, που έκαναν και κατά παραγγελία προικιά.

«Κι όλα αυτά εγώ πρέπει να μάθω να τα υφαίνω, να τα κεντώ, να τα πλέκω. Κι όλα αυτά για μια παρτίδα βασιλέα», μάσησε τα λόγια με θυμό η Χαρίτα.

«Και μένα με βάζει η μάνα μου να μάθω να κάνω τα ίδια».

«Άλλο είναι να μάθεις κι άλλο είναι να πρέπει να τα κάνεις σαν τιμωρία. Και τότε θα ξαναπαίξω, μου λες;».

Η Ξένια δεν είχε απάντηση, μόνο κοίταξε στη σκαλιστή σουβάντζα* ψηλά στον τοίχο με τα γλυκά του κουταλιού για το κέρασμα των ξένων, για να γυρίσει αλλού την κουβέντα. «Καρυδάκι, βαζανάκι*, κιτρόμηλο*, αμύγδαλο», ψιθύρισε. Τα λιγουρεύτηκαν τα δυο κορίτσια, ξερόγλειψαν το χειλάκι τους, είδαν η μια την άλλη κατάματα, μα δεν τα άγγιξαν.

«Αυτά είναι για τους ξένους, λέει η μάνα μου. Αυτό μας παραγγέλνει πάντα, που δεν μας έχει στερημένα», είπε για να μη ρίξει τη μάνα της, αν και θυμωμένη μαζί της.

Η Ξένια κατάλαβε πως δεν έπαιρνε από λόγια η φίλη της και παραιτήθηκε. Τράβηξε προς το βορεινό παράθυρο, έμπαινε το φως του μεσημεριού κατακόρυφα. Πλησίασε η Χαρίτα, ακούμπησαν στο περβάζι να δουν πού στέκει ο ήλιος, κοριτσάκια αμέριμνα, συλλάβισαν με αφέλεια και θαυμασμό όλα τα φωνήεντα από το αλφαβητάρι, καθώς τα ματάκια θαμπώθηκαν από ηλιαχτίδες και γέμισε χρώματα η όραση και αυταπάτες. Κοίταξαν κατά κει που φέγγαν οι βράχοι, βγάλανε τα χωμένα στην κρυφή τσεπούλα των μεσοφοριών τους χαλικάκια, έκαναν μοιρασιά, λογάριασαν πόσες πεταλίδες αναλογούσαν στην καθεμιά. Έκρυψαν τα βότσαλα στο πεζούλι διαλεγμένα ένα-ένα για το παιγνίδι τους τον βασιλέα, που δεν έλεγε να πάρει τέλος, μην και τυχόν τα βρουν τα αγόρια, αλλά προπάντων η μάνα, που δεν ξεκολλούσε τη Χαρίτα από το παιγνίδι.

«Χαρίτα, ευθεία στο σπίτι μόλις σχολάσεις, ακούς; Αργά το απόγεμα το παιγνίδι, μετά το διάβασμα και

τις δουλειές, ό,τι αναλογεί στον καθένα σας». Τα ίδια έλεγε σε όλα τα παιδιά της η μάνα Ειρηνού. Ξέμεναν και τα άλλα καμιά φορά στον δρόμο ξεχασμένα στην κουβέντα και στην παρέα, για βόλους, λουκκούδι*, καμυτό*, τρεχτό, σχοινάκι, αλλά το Χαριτάκι το παραξήλωνε. Σταμάταγε στις Ξένιας για μια ακόμα κλεφτή παρτίδα βασιλέα, μην και μείνει ηττημένη από την προηγούμενη από τη φίλη της. Δεν σήκωνε ήττες, αντάρτισσα ήταν. Έπιανε όμως το παιγνίδι και ξεχνιόταν να επιστρέψει στο σπίτι.

«Χαρίτααα...», φώναξε ξανά και ξανά η μάνα· τσιμουδιά τα κορίτσια. Πήρε τη σάιτα η μάνα Ειρηνού, ανέβηκε τα σκαλιά της Παπαγιώργαινας, ίσκιος πυκνός από ροδιές, οι κόρες από κάτω, απορροφημένες σε δροσιά και παιγνίδι, δεν την ένιωσαν.

«Σουτ, μη με μαρτυρήσεις που με φωνάζει η μάνα μου», έγνεψε στη φίλη της. Της κακοφαινόταν της Ξένιας αυτό το «μη με μαρτυρήσεις» της Χαρίτας. «Τι με περνάς, κόρη, για προδότη; Δεν ακούς τι μας λέει ο δάσκαλος για τους προδότες; Ιούδας, Εφιάλτης και να δούμε ποιον άλλο θα μάθουμε ακόμα! Γιατί κάθε αγώνας έχει και τον δικό του προδότη και ο καινούργιος αγώνας που ετοιμάζεται θα έχει και αυτός τον δικό του».

«Καλά, καλά, τα ξέρω όλα αυτά που μου λες, άλλον έναν γύρο και φεύγω», σιγοφιθύρισε στη φίλη της, βάζοντας τη χουφτίτσα μπρος στο στοματάκι και τη μυτούλα, μην κι ακουστεί παραπέρα η κουβέντα. Φιδάκι στο χώμα, ζωγραφισμένο με ασβεστόπετρα, χαλικάκι επίπεδο διαλεγμένο από τον γιालό, να το